

Uitwerking basisfuncties

Intensieve vrijwilligerszorg in de samenleving

Voorwoord

Het ministerie van VWS publiceerde op 30 maart 2009 de basisfuncties lokale ondersteuning vrijwilligerswerk en mantelzorg. Deze basisfuncties heeft VWS samen met de VNG en de Vereniging NOV opgesteld. De basisfuncties vrijwilligerswerk geven gemeenten kaders bij het invullen van het gemeentelijk vrijwilligersbeleid. In vijf functies worden de verschillende aspecten van het ondersteunen van het (lokale) vrijwilligerswerk uitgedrukt. Deze functies gaan over alle vormen van vrijwillige inzet. In dit boekje worden de basisfuncties vrijwilligerswerk één voor één specifiek uitgewerkt voor de intensieve vrijwilligerszorg. De basisfuncties zijn:

- Vertalen maatschappelijke ontwikkelingen
- Verbinden en makelen
- Versterken
- Verbreiden
- Verankeren

Mezzo vindt het belangrijk deze vijf functies uit te werken voor de sector van de intensieve vrijwilligerszorg, omdat dit meer houvast biedt bij het formuleren en uitvoeren van beleid op het terrein van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo). Deze uitwerking vindt u in deze brochure, die dan ook bedoeld is voor gemeenten en organisaties die ondersteuning bieden in de informele zorg.

Inhoud

1	Inleiding	4
2	Intensieve vrijwilligerszorg in Nederland	6
2.1	Wat is intensieve vrijwilligerszorg?	6
2.2	Vormen van intensieve vrijwilligerszorg	7
3	Intensieve vrijwilligerszorg en de vijf basisfuncties van de Wmo	8
3.1	Basisfunctie 1: Vertalen naar maatschappelijke ontwikkelingen	9
3.2	Basisfunctie 2: Verbinden en makelen	10
3.3	Basisfunctie 3: Versterken: ondersteunende infrastructuur	11
3.4	Basisfunctie 4: Verbreiden, PR & Marketing	12
3.5	Basisfunctie 5: Verankeren, benutten van opgedane kennis en ervaring	12
4	De financiële middelen	13
5	Tot slot	14

1 Inleiding

Over zorgvrijwilligers

‘Met de kinderen uit huis zijn het vaak lange, eenzame dagen’, zegt Piet. ‘En je wilt toch wel je verhaal kwijt. Of je gedachten delen. Soms zitten mij dingen dwars in de contacten met artsen of in de relatie met de kinderen. Bij Henk krijg ik dan weerwoord. En ik heb er ook wat aan. Het helpt mij om er anders op te reageren.’

De intensieve vrijwilligerszorg vervult een belangrijke rol in de samenleving. In de vorm van vrijwillige thuishulp, vriendendiensten en buddyzorg wordt voorzien in een maatschappelijke behoefte, die voor specifieke kwetsbare groepen burgers een belangrijke (en soms de enige) schakel vormt om ‘mee te kunnen doen’. Dit geldt bijvoorbeeld voor mensen die psychische of psychiatrische problemen hebben, mensen die ernstig of chronisch ziek zijn, mantelzorgers met een dementerende partner, etc. Bij deze groepen kwetsbare burgers leeft een sterke behoefte aan praktische, sociale en emotionele ondersteuning.

Nu de gemeenten onder de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) verantwoordelijk zijn voor de bekostiging van de intensieve vrijwilligerszorg, kunnen de voorwaarden gecreëerd worden voor een verdergaande ontwikkeling en groei van deze belangrijke vorm van (informele) zorgondersteuning.

De Wmo moet er toe bijdragen dat alle burgers kunnen participeren in de samenleving, juist ook extra kwetsbare burgers die eerder het risico lopen buiten de boot te vallen. Gemeenten zijn aan zet om hulp te bieden als mensen hindernissen in het dagelijks leven ervaren die zij zelf niet kunnen nemen. In de Wmo is vastgelegd dat gemeenten verantwoordelijk zijn voor de ondersteuning van vrijwilligers en mantelzorgers. Deze ondersteuning heeft daarmee een wettelijke basis gekregen. Nu gemeenten ook verantwoordelijk zijn voor de intensieve vrijwilligerszorg, ontstaan er meer mogelijkheden voor lokale samenwerking en het leggen van verbindingen tussen informele zorg, welzijn en formele zorg. Intensieve vrijwilligerszorg is daarmee een van de bouwstenen die bijdraagt aan de sociale samenhang en die het risico van sociale uitsluiting van kwetsbare burgers verminderen.

De positie van de intensieve vrijwilligerszorg is door veel gemeenten nog onvoldoende onderkend. Deze notitie heeft tot doel de afstand tussen de intensieve vrijwilligerszorg en de basisfuncties vrijwilligerswerk zoals die nu in de Wmo zijn vastgelegd, te overbruggen en daarmee een basis te leggen voor een gemeenschappelijk referentiekader en goede afspraken over taken, functies en bekostiging. Er is in deze notitie bewust voor gekozen om aan te sluiten bij de vijf basisfuncties zoals die zijn onderscheiden in de Wmo.

De opbouw van deze notitie is als volgt:

- Vormen van intensieve vrijwilligerszorg
- Intensieve vrijwilligerszorg en de vijf basisfuncties van de Wmo
- De financiële middelen voor intensieve vrijwilligerszorg

2 Intensieve vrijwilligerszorg in Nederland

Over zorgvrijwilligers

Voor Francis is het een verademing: 'Elke dinsdag, tussen 16.00 en 18.00 uur, ben ik heel even zorgeloos, want Astrid is er. Dat wil zeggen dat ik dan rustig kan koken, of naar de kapper kan gaan omdat ik Luuk even aan iemand anders kan toevertrouwen. Ik zie haar gewoon als lid van ons gezin. Heerlijk is dat.'

2.1 Wat is intensieve vrijwilligerszorg?

Tot de komst van de Wmo werd de intensieve vrijwilligerszorg bekostigd op basis van de AWBZ-subsidieregeling Coördinatie Vrijwillige Thuishulp en Mantelzorgondersteuning (CVTM). Onder deze subsidieregeling heeft deze vorm van intensieve persoonsgerichte ondersteuning een sterke ontwikkeling doorgemaakt. Zij wordt gezien als een onmisbare ondersteuningsvorm, naast reguliere gezondheidszorg, met name als het gaat om de extra kwetsbare groepen in de samenleving. De intensieve vrijwilligerszorg heeft in de praktijk verschillende verschijningsvormen. De meest voorkomende vormen van ondersteuning zijn de vrijwillige huishulp, vriendendiensten en buddyzorg. Kenmerkend voor deze vormen van vrijwilligerszorg is de sociaal-emotionele ondersteuning die meestal één op één geboden wordt aan (thuiswonende) cliënten. Voor de meeste cliënten uit de doelgroep zijn eenzaamheid, sociale uitsluiting, de impact van ziekte of aandoening, dagelijks bepalend voor hun leven. Men levert constant (een deel van) mogelijkheden en functies in. Het thema verlies, isolement en de verwerking/ondersteuning daarvan zijn dan ook de primaire thema's. De vrijwilligers ondersteunen hierin en vormen veelal een belangrijke (soms de enige) verbinding met de samenleving. Soms vraagt een mantelzorger om een vrijwilliger die de zorg tijdelijk overneemt. In dat geval spreken we over respijtzorg (door vrijwilligers). Meestal gaat de ondersteuning verder dan praktische hulp. Omdat er zoveel sociaal-emotionele ondersteuning gegeven wordt en omdat het ook emotioneel belastend voor de vrijwilliger kan zijn, wordt dit intensieve vrijwilligerszorg genoemd.

De persoonlijke betrokkenheid van vrijwilligers bij cliënten is groot. Gemiddeld zijn zij minimaal een dagdeel per week bij de cliënt aanwezig en hun betrokkenheid is langdurig. Dit alles vraagt nogal wat van de vrijwilliger die zich voor deze mensen wil inzetten en van de organisatie die hen daadwerkelijk inzet. Daarom worden deze vrijwilligers dan ook zorgvuldig geworven, geselecteerd, geschoold en begeleid voor en tijdens hun werk.

2.2 Vormen van intensieve vrijwilligerszorg

Door Mezzo, Landelijke Vereniging voor Mantelzorgers en Vrijwilligerszorg, worden voor de intensieve vrijwilligerszorg drie vormen van dienstverlening onderscheiden:

a. Vrijwillige thuishulp

Vrijwillige thuishulp biedt steun en praktische hulp aan cliënten met een handicap of chronische/ernstige ziekte. De vrijwilligers bieden hulp aan mensen die bijvoorbeeld niet alleen thuis kunnen blijven, graag gezelschap willen of zij nemen tijdelijk de zorg over van de ouder of partner. Dit laatste wordt ook wel vrijwillige respijtzorg genoemd. De vrijwilliger neemt dan tijdelijk taken van de mantelzorger over om deze te ontlasten. De inzet van vrijwilligers draagt bij aan de mogelijkheden om maatschappelijk te blijven participeren. De koppeling van een vrijwilliger met de thuissituatie wordt op maat gemaakt. Dit is doorslaggevend voor het succes van dit werk.

b. Vriendendiensten

Vriendendiensten bieden mensen met psychische of psychiatrische problemen ondersteuning bij deelname aan de samenleving, waarbij sociaal isolement wordt doorbroken. Vriendendiensten zetten vrijwilligers in door hen één op één te koppelen.

Het koppel onderneemt regelmatig alledaagse activiteiten met elkaar. 'Er zijn' is het vertrekpunt en wederkerigheid staat centraal. Vriendendiensten leveren zo een bijdrage aan het maatschappelijk integreren. Bij de ene deelnemer draagt het contact bij aan het structureren van het dagelijks leven, een ander voelt zich ondersteund in sociale zin, of bij het omgaan met vooroordelen die de samenleving heeft over psychiatrie.

c. Buddyzorg

Buddyzorg biedt steun aan cliënten bij het omgaan met hun ziekte, het doorbreken van sociaal isolement en het vergroten van de zelfstandigheid en/of de leefwereld van de cliënt. De doelgroep bestaat uit mensen met een chronische en/of levensbedreigende aandoening zoals kanker, multiple sclerose, niet-aangeboren hersenletsel of HIV/aids. Deze vrijwilligerszorg werkt ook ontlastend voor de eventueel aanwezige mantelzorger.

Kijk op www.mezzo.nl voor een organisatie bij u in de buurt.

3 Intensieve vrijwilligerszorg en de vijf basisfuncties van de Wmo

Over zorgvrijwilligers

'Ik heb wel gewerkt hoor, maar het gaat ze allemaal niet snel genoeg', meldt Jolanda. 'Ik heb een goed geheugen, maar daar is kennelijk geen werk voor! Sinds ik Linda ken, durf ik weer met andere mensen dingen te ondernemen. We gaan vaak naar de film en dan lekker ergens koffiedrinken.'

Op initiatief van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn & Sport, de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG) en Vereniging Nederlandse Organisaties Vrijwilligerswerk (NOV) is een vijftal basisfuncties van het vrijwilligerswerk benoemd.

Een uitgebreide beschrijving van de huidige basisfuncties is te vinden in de nota 'Basisfuncties mantelzorg en vrijwilligerswerk' (zie voor meer informatie ook het 'Wmo-themadossier' op www.mezzo.nl). Deze basisfuncties bieden gemeenten houvast bij het formuleren en uitvoeren van hun beleid op het terrein van de Wmo.

Zij gelden als vertrekpunt voor gemeentelijk beleid, waarbij een lokale invulling hiervan nadrukkelijk wordt beoogd.

In deze notitie worden de basisfuncties vrijwilligerswerk één voor één specifiek uitgewerkt voor de intensieve vrijwilligerszorg. Aan het ontstaan van deze uitwerkingen van de basisfuncties hebben verscheidene gemeenten en lidorganisaties van Mezzo een bijdrage geleverd.

3.1 Basisfunctie 1: Vertalen naar maatschappelijke ontwikkelingen

Definitie van het ministerie van VWS:

De gemeente is in staat een visie te ontwikkelen op nieuwe maatschappelijke ontwikkelingen zoals vrijwilligerswerk en daar door interactieve beleidsvoering beleid op te formuleren en uitvoering aan te geven.

Wat betekent dit voor de intensieve vrijwilligerszorg?

Intensieve vrijwilligerszorg versterkt de sociale samenhang: vrijwilligers ondersteunen mensen in kwetsbare situaties bij het meedoen en, mogelijk, bij het versterken van de zelfstandigheid en het eigen netwerk. Ook vervullen veel van deze vrijwilligers (een deel van) sociale mantelzorgtaken, met name daar waar niet of nauwelijks mantelzorg aanwezig is. Van gemeenten mag een duidelijke visie op de betekenis van de intensieve vrijwilligerszorg voor de samenleving gevraagd worden.

Het gaat immers juist om de extra kwetsbare burgers die meer risico lopen om buiten de samenlevingsboot te vallen. Die beleidsvisie wordt idealiter ontwikkeld in nauwe samenwerking met de direct betrokken uitvoeringsorganisaties en vertegenwoordigers van cliënten.

Het overleg zal ook bijdragen aan het signaleren van actuele ontwikkelingen, bijvoorbeeld veranderingen in de hulpvraag van cliënten.

Deze inbreng kan leiden tot aanpassingen in het aanbod, maar ook in bijstelling van het gemeentelijk beleid. Uitvoering en beleid moeten afgestemd zijn op de ontwikkelingen in de samenleving en waar nodig worden versterkt.

Intensieve vrijwilligerszorg is van oudsher in staat gebleken om vanuit een eigen positie de verbinding te vormen tussen (de vele uren) mantelzorg die in de thuissituatie door mensen aan elkaar wordt gegeven en de reguliere gezondheidszorg. De intensieve vrijwilligerszorg is door haar gespecialiseerde karakter in staat om kwalitatief goede (preventieve) ondersteuningszorg te bieden.

Dit gebeurt door een bijdrage te leveren aan de zelfstandigheid van de cliënten, sociale en emotionele ondersteuning te geven aan zorgvrager en mantelzorger, én om te participeren in de ketenzorg met de reguliere gezondheidszorg, welzijn en informele zorg.

Intensieve vrijwilligerszorg ondersteunt cliënten ook bij het houden of terugvinden van de regie over hun eigen leven. Zij biedt met al haar taken ondersteuning aan cliënten om zoveel mogelijk mee te kunnen blijven doen aan de samenleving.

3.2 Basisfunctie 2: Verbinden en makelen

Definitie van het ministerie van VWS:

De gemeente stelt organisaties in staat om de verwachtingen en belangen van de verschillende maatschappelijke spelers met elkaar te verbinden, meer in het bijzonder het makelen van vraag en aanbod op terreinen die door de gemeente van speciaal belang worden geacht.

Wat betekent dit voor de intensieve vrijwilligerszorg?

Verbinden

Verschillende organisaties, zoals de gemeente, vrijwilligersorganisaties en ondersteuningsorganisaties, zijn in staat om netwerken tot stand te brengen en te onderhouden. Dit kan bijvoorbeeld in de vorm van een platform, dat een rol kan spelen in de interactieve beleidsvorming. Binnen deze netwerken worden verbindingen gelegd. Bij verbinden is sprake van twee of meer partijen die met een bepaalde reden met elkaar in contact worden gebracht. Gemeenten zijn bij uitstek de partij om verbindingen tot stand te brengen.

Makelen

Makelen gaat nog een stapje verder dan verbinden. Makelen is het actief en bewust bij elkaar brengen van twee (of meer) partijen met de bedoeling tot concrete zaken te komen. Dit veronderstelt steeds de aanwezigheid van een bemiddelende instantie ofwel een makelaar. Makelen kan op verschillende niveaus plaatsvinden: tussen personen, tussen personen en instanties en tussen instanties onderling. Afstemming, signalering en interactieve beleidsvorming komen de kwetsbare burgers ten goede.

Het verbinden en makelen doet een groot beroep op de organisaties voor intensieve vrijwilligerszorg. De meeste organisaties zijn werkzaam in meerdere gemeenten, maar gegeven het specifieke karakter van de doelgroep kwetsbare burgers, zijn het toch vaak kleine organisaties. Beleidsmatig participeren in de verschillende gemeenten doet een groot beroep op de beschikbare professionele en bestuurlijke capaciteit.

In gemeenten waar makelen en verbinden goed lukt, leidt dit tot afstemming, samenhang in het aanbod en aansprekende resultaten.

3.3 Basisfunctie 3: Versterken: ondersteunende infrastructuur

Definitie van het ministerie van VWS:

In de gemeente is men in staat om een effectieve lokale of regionale ondersteuningsinfrastructuur op te bouwen en/of te onderhouden. Onder lokale ondersteuningsinfrastructuur vrijwilligerswerk kan verstaan worden: de verzameling georganiseerde netwerken, die op een centraal punt samengebracht en vanuit een specifieke expertise vrijwilligerswerk ondersteund en onderhouden wordt.

Wat betekent dit voor de intensieve vrijwilligerszorg?

Het gaat bij deze basisfunctie niet om de structuur op zich, maar om het doel dat daarmee bereikt wordt: het ondersteunen en versterken van het werk van vrijwilligers en vrijwilligersorganisaties. Een ondersteuningsinfrastructuur is effectief wanneer er bijvoorbeeld tijdig informatie wordt verstrekt over nieuwe regelingen, (organisatie)advies aan vrijwilligersorganisaties gegeven kan worden en zorg wordt gedragen voor deskundigheidsbevordering. Maar de infrastructuur is ook effectief als deze ondersteunend is in het verwerven van financiering buiten geijkte subsidiestromen en organisaties met praktische hulp en faciliteiten bijstaat.

Een effectieve en doelmatige ondersteuningsstructuur wordt vooral gerealiseerd in afstemming en samenwerking met het hulpaanbod van professionele hulp en welzijnsinstellingen. Bij het formuleren van het gemeentelijk beleid moet men rekening houden met het specifieke karakter van de intensieve vrijwilligerszorg en haar doelgroep en de organisaties die dat aanbod verzorgen. Intensieve vrijwilligerszorg kan door de specialistische kennis bij de coördinatoren en de professionele begeleiding van de vrijwilligers, ervoor zorg dragen dat ook mensen met een complexe hulpvraag goede ondersteuning op maat krijgen door vrijwilligers.

Daarnaast is het van belang dat erkend wordt dat de organisaties voor intensieve vrijwilligerszorg ook kenniscentra zijn op het terrein waarin zij werken en dat ze vanuit hun specifieke positie kunnen bijdragen aan het formuleren van gemeentelijk beleid.

Het gemeentelijk beleid moet ertoe bijdragen dat ook organisaties voor intensieve vrijwilligerszorg zodanig sterke organisaties zijn, dat zij zowel een goede bijdrage kunnen

leveren aan de vorming van ketensamenwerking en gemeentelijke beleidsontwikkeling, als ook voldoende mogelijkheden hebben om hun cliënten te ondersteunen. Daartoe behoort tevens dat zij vrijwilligers op een adequate wijze kunnen werven, toerusten en begeleiden. Als de organisaties niet krachtig genoeg zijn, zal samenwerking met andere organisaties ook moeilijk tot stand komen.

3.4 Basisfunctie 4: Verbreiden, PR & Marketing

Definitie van het ministerie van VWS:

In de gemeente is men in staat om het vrijwilligerswerk te promoten en uiting te geven aan de waardering van het vrijwilligerswerk.

Wat betekent dit voor de intensieve vrijwilligerszorg?

Het gaat hier om herkenning en erkenning van het belang van intensieve vrijwilligerszorg en om het bereiken van alle betrokkenen. Voor de publiciteit is het van belang de verschillende doelgroepen te onderscheiden:

- Cliënten
- Vrijwilligers
- Verwijzers
- Keten- of samenwerkingspartners

De gemeente heeft hierin een ondersteunende of wellicht zelfs voorwaardenscheppende rol voor wat betreft publiciteit. In lokale bladen en dergelijke kan de gemeente bijvoorbeeld een vaste rubriek plaatsen over de vrijwilligerszorg en ontwikkelingen daarin. Zo bereikt men potentiële zorgvragers, mantelzorgers en vrijwilligers.

3.5 Basisfunctie 5: Verankeren, benutten van opgedane kennis en ervaring

Definitie van het ministerie van VWS:

In de gemeente is men in staat om de opgedane kennis en ervaring in het vrijwilligerswerk te borgen en vast te leggen in nieuw beleid.

Wat betekent dit voor de intensieve vrijwilligerszorg?

De organisaties in de intensieve vrijwilligerszorg zijn specialisten op hun terrein. De ondersteuning door vrijwilligers vereist deskundigheid (en ervaring) van de beroepskrachten en van de vrijwilligers.

De te hanteren methodiek(en) worden of zijn beschreven, waardoor kennis en ervaring behouden blijven en overdraagbaar zijn. Alle vrijwilligers zijn geschoold en worden begeleid. Gegeven het specialistische karakter van vriendendienst, vrijwillige thuishulp en buddyzorg, hebben de uitvoeringsorganisaties zich ontwikkeld tot kenniscentra en functioneren ze ook als zodanig in hun werkgebied.

Kennisontwikkeling en kennisdeling gaan hier hand in hand. Het ontsluiten van kennis over de specifieke doelgroepen die zij bedienen, de formele en informele (zorg)netwerken er omheen, evenals het aanbod van de uitvoeringsorganisaties behoort tot een van de kerntaken. Onder meer gemeenten, samenwerkingspartners, onderwijsinstellingen en zorginstellingen kunnen gebruikmaken van de beschikbare kennis. Er wordt vaak samengewerkt om kennis te bundelen en te ontsluiten.

4 De financiële middelen

Tot 1 januari 2007 waren organisaties voor intensieve vrijwilligerszorg voor het grootste deel van hun financiering afhankelijk van de subsidieregeling Coördinatie Vrijwillige Thuishulp en Mantelzorgondersteuning (CVTM). Daarnaast ontvingen de Vriendendiensten soms financiering via de AWBZ-subsidieregeling Zorg op Maat.

Deze regeling is bedoeld voor kleinschalige initiatieven voor met name cliënten in de Geestelijke Gezondheidszorg (GGZ). Het beheer van beide regelingen lag bij de zorgkantoren.

De middelen uit de CVTM-regeling zijn, na ophoging, per 1 januari 2007 overgedragen aan de gemeenten. De Zorg op Maat-gelden voor de vriendendiensten zijn in 2007 voor het laatst uitgegeven via het zorgkantoor.

De CVTM-middelen zijn in 2007 in het kader van een overgangsjaar verdeeld op historische gronden, via de gemeenten waar betreffende organisaties zijn gevestigd.

Vanaf 2008 zijn de middelen over alle gemeenten verdeeld op basis van het daarvoor al eerder ontworpen CEBEON-model. Het betreft hier een bedrag van € 32.085.326,-. Dit is de optelsom van het totaal aan subsidie in 2006 en een extra inzet van € 5.000.000. Een gevolg van de toepassing van dit model is dat de middelen anders over het land worden verdeeld dan via de zorgkantoren het geval was. Bepaalde regio's zullen meer te besteden krijgen dan voorheen, andere regio's minder.

5 Tot slot

De intensieve vrijwilligerszorg vervult een belangrijke rol in de samenleving. Vooral in de vorm van vrijwillige thuishulp, vriendendiensten en buddyzorg wordt voorzien in een maatschappelijke behoefte, die voor specifieke kwetsbare groepen burgers een belangrijke (en soms de enige) schakel vormt om 'mee te kunnen doen'. Essentieel voor de intensieve vrijwilligerszorg om deze maatschappelijke rol te kunnen vervullen is dat deze vormen van vrijwillige thuishulp structureel worden meegenomen in het subsidiebeleid van alle gemeenten.

Zie voor meer informatie ook het "Wmo-themadossier" op www.mezzo.nl.

Colofon

Deze Uitwerking basisfuncties - Intensieve vrijwilligerszorg in de samenleving
is een uitgave van Mezzo, Landelijke Vereniging voor Mantelzorgers en Vrijwilligerszorg.

Tekst: Mezzo, Bunnik
Fotografie: Joost van Velsen
Vormgeving: Wrik, Utrecht
Drukwerk: Libertas, Bunnik

Mezzo

Postbus 179

3980 CD Bunnik

T 030 659 22 22

F 030 659 22 20

info@mezzo.nl

www.mezzo.nl